

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Женунтій Володимир Іванович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

**ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВІДОМО
НЕПРАВДИВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
(СТ. 383 КК УКРАЇНИ)**

Окремі кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за правопорушення проти правосуддя вперше були включені в Кримінальний кодекс Української СРР (далі – КК УСРР), який вступив у дію з 01 липня 1927 року в редакції 1927 року. При цьому дві (!) з п'яти подібних статей, що містилися в КК, визначали правові підстави настання відповідальності за: 1) простий завідомо неправдивий донос органу судової влади (ст. 88 КК)¹; 2) завідомо неправдивий донос чи показання, поєднані з: а) обвинуваченням у злочині, за який по закону встановлено вищу межу соціального захисту у вигляді позбавлення волі до трьох років і вище; б) з корисливими мотивами; в) зі штучним створення доказів обвинувачення (ст. 90 УК [1, с. 339-340]. Видається, що визнання на такому ранньому етапі розвитку вітчизняного кримінального законодавства завідомо неправдивого доносу органу судової влади кримінальним правопорушенням було обумовлено не лише його підвищеною суспільною небезпекою,

¹ Правові підстави настання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання визначались ст. 89 КК УСРР в редакції 1927 року [1, с. 340].

але й негативною динамікою подібних діянь, які суттєво перешкоджають здійсненню правосуддя.

Подальший розвиток національного кримінального законодавства включав й удосконалення правових підстав настання відповідальності за аналізуєме кримінальне правопорушення, що знайшло відображення у КК УРСР 1960 року, який вступив в законну дію з 01 квітня 1961 року. По-перше, у новому КК роздільно, тобто самостійними статтями були визначені правові підстави притягнення до кримінальної відповідальності за завідомо неправдивий донос (ст. 177 КК) та завідомо неправдиве показання (ст. 178 КК)¹. По-друге, ст. 177 структурно включала дві частини, якими визначались підстави настання відповідальності за простий завідомо неправдивий донос (ч. 1 ст. 177 КК) та кваліфікований завідомо неправдивий донос (ч. 2 ст. 177 КК). По-третє, в частині 1 ст. 177 КК було розширено коло органів/посадових осіб, яким міг бути адресований завідомо неправдивий донос про начебто вчинений злочин; до них, окрім суду, були віднесені прокурор, слідчий та орган дізнання. По-четверте, кількість передбачених ч. 2 ст. 177 КК кваліфікуючих ознак було скорочено з трьох до двох за рахунок скасування такого з них, як завідомо неправдивий донос, поєднаний з корисливими мотивами. Суттєві правові та редакційні правки були внесені у раніше передбачавшийся першим кваліфікований склад завідомо неправдивого доносу. При цьому кваліфікованим став визнаватися завідомо неправдивий донос, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні особливо небезпечного державного злочину або такого іншого тяжкого злочину, за який за законом могло бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на вісім років та більше або смертної кари. Як й у відповідності до ст. 90 КК УСРР в редакції 1927 року, кваліфікованим визнавався завідомо неправдивий донос, поєднаний зі штучним створенням доказів обвинувачення [1, с. 798].

¹ За КК УРСР 1960 року відповідальність за завідомо неправдиве показання була передбачена ст. 178, яка структурно складалася також з двох частин, якими визначались підстави настання відповідальності за простий склад завідомо неправдивого показання (ч. 1 ст. 178) і кваліфікований склад завідомо неправдивого показання (ч. 2 ст. 178). Кваліфікованими ознаками аналізованого правопорушення визнавались ті ж діяння, що й при завідомо неправдивому доносі [1, с. 798].

З часом судова практика у кримінальних справах вказаної категорії та практична діяльність правоохоронних органів щодо протидії завідомо неправдивому доносу про начебто вчинених кримінальних правопорушеннях спростували можливість декриміналізації завідомо неправдивого доносу, поєднаного з корисливими мотивами, а також обґрунтували необхідність посилення заходів кримінально-правового реагування на прояви завідомо неправдивого доносу, поєднаного із вчиненням іншого тяжкого злочину. Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 4571-X від 12 січня 1983 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» такими, що підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 177 КК були визнані діяння, передбачені ч. 1 ст. 177 КК, поєднані: з обвинуваченням у особливо небезпечному державному чи іншому тяжкому злочині або з штучним створенням доказів обвинувачення, а так само вчинені з корисливою метою [2]. Таким чином, завідомо неправдивий донос, поєднаний з обвинуваченням в іншому тяжкому злочині, певною мірою був позбавлений другорядної характеристики як передбачувана міра покарання, а завідомо неправдивий донос, поєднаний з корисливою метою, був поновлений у переліку кваліфікуючих ознак складу аналізованого кримінального правопорушення. Така редакція ст. 177 КК 1960 року, яка визначала правові підстави кримінальної відповідальності за завідомо неправдивий донос, залишалася без змін і доповнень до вступу в дію з 01 вересня 2001 року нового Кримінального кодексу України. В КК України 2001 року однойменна кримінально-правова норма (ст. 383 КК) включена після помітного її редакційного вдосконалення. Перш за все, в її назві та диспозиції частини першої слова «неправдивий донос» замінено більш точними за виразом та прийнятними за змістом словами «неправдиве повідомлення про вчинення злочину». Досягнутим рівнем викладення нормативних положень продиктовані редакційні правки диспозиції частини другої статті, яка включає такі кваліфікуючі ознаки, як «дії, поєднані з обвинуваченням особи в тяжкому чи особливо тяжкому злочині» (замість «дії, поєднані з обвинуваченням в особливо небезпечному державному чи іншому тяжкому злочині»), «а також вчинені з корисливих мотивів» (замість «а так само вчинені з корисливою метою») [3, с. 264]. Таким чином, в редакції частини другої ст. 177 КК Української РСР 1960 року було залишено лише таку кваліфікуючу ознаку аналізованого

кримінального правопорушення, як «дії, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення» [3, с. 264].

Зміни та доповнення, які вносилися останніми роками до аналізованої кримінально-правової норми, обумовлені перш за все необхідністю забезпечення відповідності її змісту загальному рівню розвитку національного законодавства. Так, Законом України № 4652-VI від 13 квітня 2012 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» в абзаці першому частини першої (тобто в диспозиції) статті 383 КК України слова «органу дізнання» замінено словами «органу досудового розслідування» [4]. Законом України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у назві та абзаці першому частини першої (тобто в диспозиції) статті 383 КК України слово «злочину» замінено словами «кримінального правопорушення» [5]. Законом України № 720-IX від 17 червня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень”» абзац перший частини першої (тобто диспозицію) статті 383 КК України викладено в такій редакції: «Завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому, дізнавачу або органу досудового розслідування про вчинення кримінального правопорушення» [6].

На нашу думку, вищевикладене свідчить про відповідність закріплених у ст. 383 КК України правових підстав притягнення до кримінальної відповідальності за аналізоване кримінальне правопорушення соціально-політичним, нормативним, економічним та іншим вимогам, які пред'являються до законодавства у теперішній час.

Список використаних джерел

1. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР. Том другий. 1926-1967 р.р. Автор нарисів і укладач збірника документів професор П. П. Михайленко. Київ: МОГП УРСР. Київська Вища школа, 1967. 952 с.
2. Указ Президії Верховної Ради Української РСР № 4571-10 від 12 січня 1983 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1983, № 4, ст. 50.

3. Кримінальний кодекс України: Офіц. видання. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 400 с.

4. Закон України № 4652-VI від 13 квітня 2012 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 21, ст. 208.

5. Закон України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 17, ст. 71.

6. Закон України № 720-IX від 17 червня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень”» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 47, ст. 408.

Андрушко Андрій Васильович,
в.о. завідувача кафедри кримінально-
правової політики Ужгородського
національного університету, доктор
юридичних наук, професор

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ РАФАЛА ЛЕМКІНА НА СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ*

Дослідження проблем протидії злочину геноциду неможливе без глибокого вивчення наукової спадщини автора поняття «геноцид» та творця концепції заборони злочину геноциду і покарання за нього – визначного польсько-американського юриста єврейського походження Рафала Лемкіна.

Рафал (Рафасель) Лемкін народився 24 червня 1900 р. у с. Безводне Гродненської губернії (нині – Республіка Білорусь). Молоді роки життя Лемкіна тісно пов'язані з землями нинішньої України: у 1921–1926 рр. він навчався на юридичному факультеті Львівського університету, з кінця 1931 до середини 1932 р. працював на посаді підпрокурора (помічника прокурора)

* Публікацію підготовлено в рамках стипендіальної програми Центру діалогу ім. Юліуша Мєрошевського.